

WALERIAN SOBISIAK
Poznań

KULTURA RODZIMA ZACHODNIOEUROPEJSKICH ZBIOROWOŚCI POLONIJNYCH — NIEKTÓRE ASPEKTY POZNAWCZE

W dotychczasowej literaturze przedmiotu nadal odczuwa się niewystarczające zainteresowanie problematyką kulturową zbiorowości polonijnych, a rodzimej w szczególności. Zajmowanie się bowiem niektórymi jej współczesnymi zagadnieniami na marginesie innych problemów nie może rozwiązywać sprawy. W tym kontekście zachodzi pytanie, czy słusznym jest rozwijanie zainteresowań rodzimą kulturą zbiorowości polonijnych, która stanowi przecież tylko określony wycinek ich kultury życia codziennego. Czy nie należałoby poprzestać tylko na analizowaniu zagadnień akulturacji naszych emigrantów czy też integracji kulturowej z miejscowym środowiskiem i tylko przy okazji dostrzegać stan zachowywania rodzimego dziedzictwa kulturowego? W moim przekonaniu odpowiedź powinna być jednoznaczna i to twierdząca, ponieważ jedynie znajomość zasobu kulturowego pozwala na zidentyfikowanie jej faktycznego związku z krajem pochodzenia. Ułatwia także rodakom — w przypadku zainteresowania z ich strony — podtrzymywanie i korzystanie z tego wszystkiego, co jest najwartościowsze w kulturze polskiej, co zdobyło sobie trwałe miejsce w kulturze ogólnoludzkiej, co wreszcie podnosi rangę kulturową zbiorowości w miejscowym środowisku i jednocześnie może być przedmiotem zaspokajania ich aktualnych potrzeb, nie mówiąc już o bardziej ogólnym znaczeniu. Istniejącą dotąd w literaturze lukę wypełnią, w pewnym stopniu, wyniki podjętych badań w ramach problemu międzyresortowego *Przemiany społeczno-kulturowe Polonii po II wojnie światowej*.

W niniejszym artykule podejmuję próbę przedstawienia dotychczasowych wyników badań, będących rezultatem wcześniejszych przemyśleń i przeprowadzonych w ich kontekście obserwacji w terenie w niektórych większych zachodnioeuropejskich skupiskach polonijnych¹. Prowadzenie badań nad zasobami rodzimego inwentarza kulturowego oraz jego prze-

¹ Por. W. Sobisiak, *Emigracja jako przedmiot badań etnograficznych*, „Przeгляд Polonijny” z. 1/1975, s. 29 i n.; tegoż, *Elementy tradycyjnej kultury rodzimej Polonii holenderskiej*, „Przeгляд Polonijny” z. 2/1976, s. 37 i n.; tegoż, *Miejsce kultury rodzimej w czasie wolnym od pracy w zbiorowościach Polonii zachodnioeuropejskiej*. W: *Tradycja i przemiana* (praca zbiorowa). Poznań 1978, s. 213 i n. Dodać należy, że badania prowadzono w: Austrii, krajach Beneluksu, Danii, Francji, RFN, Szwecji, Szwajcarii i Włoszech.

mianami ma na celu wykazanie stanu i funkcji, jaką spełnia on w życiu codziennym polonusów zachodnioeuropejskich. Trwanie i kultywowanie rodzimej kultury jest jednym z podstawowych warunków, dzięki którym możemy mówić o odrębności etnicznej emigrantów, a jednocześnie jest ono czynnikiem przeciwdziałającym asymilacji poszczególnych grup polonijnych.

W świetle dotychczasowych badań polonijnych z dużym prawdopodobieństwem udaje się zrekonstruować historyczny rozwój poszczególnych migracji, statusy prawne emigrantów, zasiedlenie, orientacyjną wielkość skupisk polonijnych — jednak jest to spojrzenie nie dające pełnego obrazu Polonii. Przeprowadzona tą drogą identyfikacja zbiorowości polonijnych nie porusza istoty zagadnienia, jego podmiotu, którym jest człowiek — „polonus” — jako nosiciel kultury w sensie jej trwania i zachowania, co zdaje się uzasadniać konieczność i sensowność badań zbiorowości polonijnych w aspekcie kulturowym. Identyfikacja z kulturą rodzimą i uczestnictwo w niej stanowi podstawowy warunek zaliczenia jednostki czy grupy do zbiorowości polonijnej, obok poczucia etnicznej więzi z krajem pochodzenia, języka, itd.

Przyjmując identyfikację i uczestnictwo w kulturze jako wyżej wspomniane kryterium przynależności do Polonii, w świetle przeprowadzonych badań, dają się wyróżnić określone typy polonusów, na zasadzie uczestnictwa w rodzimym dziedzictwie kulturowym tj. mające polski rodowód i reprezentujące określone wzory postaw uwarunkowane stopniem aktywności kulturowej. Są to:

- 1) typ czynnego uczestnictwa w kulturze rodzimej;
- 2) typ biernego odbioru dóbr kultury;
- 3) typ „sympatyzującego” z kulturą polską;
- 4) typ „obojętnego” w stosunku do kultury.

Typy te nie są stabilne ani hermetycznie zamknięte, mogą bowiem podlegać przewartościowaniu. Czasami z różnych przyczyn zmienia się stosunek reprezentanta danego typu do wartości kultury, a co za tym idzie — przejście do grupy innego typu. Można by wyróżnić ewentualnie jeszcze piąty typ identyfikacji z polskimi wartościami kulturowymi i uczestnictwem w kulturze — obejmuje on osoby, które łączy z poprzednimi świadomość miejsca urodzenia, a nie pochodzenia etycznego. Przy wyodrębnianiu poszczególnych typów przyjęto następujące kryteria: stan pielęgnowania kultury w rodzinie i w grupie, stopień poczucia przynależności etnicznej oraz znajomość języka polskiego.

Wracając do poprzednio wymienionych typów, pierwszy z nich obejmuje Polaków i osoby polskiego pochodzenia podkreślające swoje polskie pochodzenie, posługujące się poprawnie językiem polskim i uczące rodzinę posługiwania się nim, rozwijające rodzime dziedzictwo kulturowe w ro-

dzinie i w grupie lokalnej (poprzez działalność w organizacjach i instytucjach polonijnych, w ruchu amatorskim i w życiu artystycznym), chociaż reprezentujące różne modele kultury (tradycyjny bądź nowatorski — nowoczesny). Ten typ nie jest najliczniejszy w poszczególnych środowiskach polonijnych. Reprezentują go przeważnie przedstawiciele w pierwszym i drugim pokoleniu. Drugi reprezentują ci wychodźcy, którzy nie wypierają się swego pochodzenia, nie przywiązują większego znaczenia do podtrzymywania znajomości języka ojczystego, chociaż sami — w pierwszym pokoleniu posługują się wyniesionym z domu językiem o odchyleniu gwarowym, w dalszych pokoleniach raczej go już nie używają, chociaż go częściowo znają, podtrzymują niektóre wybrane elementy tradycyjnej bądź współczesnej kultury i są niekiedy biernymi członkami towarzystw. Ten typ przeważa w terenie. Kolejny stanowią osoby, które raczej już nie należą do zbiorowości polonijnych. Znając jednak swój rodowód sympatyzują w zasadzie z polską kulturą (chwalą sobie np. polskie produkty spożywcze, muzykę, film, sztukę), a nawet stają w jej obronie. „Obojętni” to ci, którzy posiadają czasami nawet polskie nazwiska, mają pojęcie o swoim polskim pochodzeniu oraz utrzymują przypadkowy kontakt z polską kulturą, ale ogólna ich postawa jest na ogół bierna. Ostatni typ, piąty, reprezentują przedstawiciele mniejszości narodowych (m. in. Żydów, Ukraińców, Tatarów, Litwinów, Białorusinów), którzy wyemigrowali z Polski — podobnie jak Polacy znajdują się w środowiskach przebywania grup polskiego pochodzenia, znają i posługują się niekiedy językiem polskim i kultywują niektóre wartości naszej kultury, należą czasami do towarzystw polonijnych.

Warsztat pracy, jakim posługuje się badacz kultury rekonstruując zjawiska kulturowe grup etnicznych rdzennie związanych z miejscem zamieszkania jest nieco inny w sensie założeń poznawczych od warsztatu, jakim zmuszeni jesteśmy się posługiwać badając przemiany kulturowe skupisk polonijnych z uwagi na sztuczne wyodrębnienie środowiska, będącego konglomeratem postaw i zachowań uwarunkowanych różnicowaniami regionalnymi. W tym aspekcie definicyjne pojęcie „kultury” należy ujmować jako sumę wyżej wymienionych różnicowań. Wobec powyższego „kultura rodzima” to dziedzictwo lub inwentarz kulturowy poszczególnych warstw społecznych różnicowanych typami migracji, funkcjonujący jako swoista zobiektywizowana całość, przywieziony przez wychodźców lub odziedziczony przez ich potomków bagaż kulturowy, który bądź pozostał już tylko w pamięci bądź też jest nadal pielęgnowany i rozwijany. Są to tradycyjne elementy kultury narodowej uwzględniające wytwory i działania w ich regionalnych odmianach oraz nowe wartości tworzone przez rodaków wzbogacone osiągnięciami współczesnej kultury polskiej.

Oceniając kulturę rodzimą od strony poznawczej można powiedzieć, że jest to ogół postaw i zachowań ludzkich, i w związku z nimi — wytworzonych i zobiektywizowanych elementów, zarówno materialnych, jak i duchowych, w tym również zespół uznawanych sposobów postępowania przekazywanych w obrębie zbiorowości polonijnych. Nie istnieje ona jako odrębna całość. Stanowi określoną subkulturę — z jednej strony w stosunku do polskiej kultury narodowej, z drugiej — w odniesieniu do kultury miejsca osiedlenia. Nie ma między nimi rozgraniczenia, bowiem elementy jednej i drugiej kultury mają w całokształcie kultury swoje określone miejsce i odbiera się je w sposób zintegrowany. Tak pojmowana kultura jest podstawowym elementem więzi i łącznikiem Polonii z Macierzą. W codziennej rzeczywistości kulturowej zbiorowisk polonijnych dzieje się tak, że pewne elementy rodzimej tradycji kulturowej przejawiają się zarówno w postaci autentycznej, będącej dalszym ciągiem tradycyjnego rodzimego dziedzictwa, jak i w formie wtórnej refleksyjnie powołanej do życia. Obie strony zjawiska tworzą określone postawy i wartościowanie, a także szeroki front działalności kulturalnej. Dodać przy tym należy, że rola tradycji rodzimego dziedzictwa kulturowego wypływa z określonej funkcji, jaką spełnia ona w systemie kultury. Zresztą niemożliwy byłby rozwój kultury i jej przekazywanie bez tradycji, i to rodzimej. Jest ona bowiem sumą dorobku kulturowego, nadto czynnikiem dynamicznym umożliwiającym dalszy rozwój kultury.

Istotną rolę w funkcjonowaniu tradycji ma system wartości. Jest on bowiem podstawowym mechanizmem działania dziedzictwa kulturowego, powodującym zarówno u jednostki jak i grupy określone postawy wartościujące, m. in. uznania, szacunku, dążenia do jego zachowania lub posiadania. W praktyce codziennej działa obok niego także mechanizm selekcji (ostro rysujący się w drugim i następnych pokoleniach), który powoduje, że niektóre odziedziczone wytwory materialne, społeczne i duchowe zarówno rodzime jak i kraju będącego obecnie miejscem zamieszkania, tracą na wartości, stają się obojętne i przestają być przekazywane, czyli ostatecznie zanikają. Z całą pewnością dotyczy to większej części rodzimego inwentarza kultury tradycyjnej. Pewne jej elementy trwają nadal, chociaż nie zawsze w formach dotychczasowych — zmieniają się one i dostosowują do aktualnych i obiektywnych warunków i są następnie przekazywane obok form tworzonych na miejscu, bądź przyjmowanych z kraju.

Nośnikami najcenniejszych tradycyjnych wartości kulturowych rodzimego dziedzictwa były warstwy najniższe: chłopo-robotnicy i robotnicy, a więc element kulturowo zachowawczy. Oni bowiem stanowili do niedawna jeszcze podstawową masę naszego wychodźstwa. Pozostałe warstwy społeczne emigrantów w większym stopniu były i są nadal przy-

wiązane raczej do tzw. „wyższej kultury” (m. in. życia intelektualnego, twórczości artystycznej, kolekcjonerstwa).

Wśród wartości kulturowych cechujących naszą emigrację należy wymienić — zwłaszcza wśród warstw najniższych — solidarność klasową, szacunek dla pracy, poszanowanie dóbr kultury rodzimej, umiłowanie sprawiedliwości społecznej, głębokie przywiązanie do miejsca pochodzenia. Natomiast wśród przedstawicieli pozostałych warstw społecznych przybywających do nowego środowiska występowało — i nadal ma miejsce — znaczne zróżnicowanie.

Kultura rodzima podlegała i podlega ciągłym przeobrażeniom stymulowanym określonymi mechanizmami, a mianowicie: ekonomicznym, społecznym, politycznym, kulturowym.

W procesie przemian kulturowych czynnik ekonomiczny odgrywa zasadniczą rolę. Uwarunkowania ekonomiczne mogą wpływać, w zależności od indywidualnego podejścia, pozytywnie lub negatywnie na proces tych przemian. Wzrost stopy życiowej, ustabilizowane warunki materialne stwarzają większe możliwości uczestnictwa w kulturze rodzimej, pozwalają na uzupełnianie dotychczasowego inwentarza kulturowego oraz jego rozwój. W zależności od postaw ten sam wzrost stopy życiowej może być elementem destruktywnego działania powodując proces wyalienowania się jednostki ze zbiorowości polonijnej poprzez uleganie snobistycznym tendencjom i modom. Percepcja rodzimego dziedzictwa zależy również od panującej mody i stopnia atrakcyjności form rodzimych w stosunku do im podobnych w środowisku zamieszkania.

Uwarunkowania społeczne, w jakich znalazły się zbiorowości polonijne również współdecydują o możliwościach kultywowania rodzimego bagażu kulturowego, aczkolwiek stopień tych uwarunkowań zdeterminowany będzie indywidualną postawą.

Środowiska, które wyrażają przyjazny stosunek do emigrantów, akceptując określone wartości kulturowe, osiągnięcia produkcyjne i twórczą działalność, w sposób pośredni decydują o trwaniu przy kulturze rodzimej grup polonijnych. W przypadku obojętnego ustosunkowywania się środowiska do grupy polonijnej, społeczność, która nie przejawia zainteresowania odrębnością kultury, ma pewien dystans, nie wartościując postaw i zachowań grupy, wytwarza mechanizmy współdecydujące o kształcie tej kultury o charakterze negatywnym, a nawet wrogim.

Współdecydujące są również mechanizmy kulturowe. Współczesna rzeczywistość kulturowa środowisk kraju przebywania determinuje stopień zaangażowania w kulturze rodzimej grup polonijnych. Niejednokrotnie zanik tradycyjnych elementów w kulturze kraju przebywania inspiruje kultywowanie i rozwój rodzimego dziedzictwa kulturowego Polonii a także jest czynnikiem sprawczym ich istnienia i funkcjonowania.

Ogólnoeuropejskie tendencje konsumpcyjnego podejścia do spraw kultury wpływają ujemnie na proces aktywnego uczestnictwa w kulturze w ogóle, a w szczególności na ciągłość zachowania i trwania jej tradycyjnych form, co pozostaje nie bez znaczenia dla spraw kultury zbiorowości polonijnych.

W dużym stopniu wyznacznikiem procesów kulturowych wśród Polonii w najrozmaitszych formach są stale wzrastające możliwości kontaktu kulturowego PRL z krajami zachodnimi. Wreszcie pewne znaczenie dla omawianej problematyki posiadają mechanizmy polityczne korygujące normatywnie możliwości działania grup emigranckich. Różnice w polityce wewnętrznej i zewnętrznej państw zachodnioeuropejskich, z których jedne uprawiają świadomie politykę asymilacyjną, drugie — politykę względnej tolerancji i zapewnienia grupom emigrantów możliwości rozwijania rodzimego zasobu kulturowego są — obok wyżej wymienionych mechanizmów — stymulatorami aktywności kultury.

Od charakteru stosunków dyplomatycznych krajów zachodnioeuropejskich z PRL zależy intensywność i oblicze obiegu kulturowego.

Rodzime dziedzictwo kulturowe pełni w kulturze życia codziennego Polonii różne funkcje. Jest pomostem łączącym wychodźstwo z krajem rodzimym, stanowi określony bodziec dla twórczej działalności w różnych dziedzinach życia w oparciu o godne naśladownictwa tradycje historyczne narodu i jego oryginalne osiągnięcia, zarówno w przeszłości, jak i teraźniejszości, pełni wreszcie określoną funkcję w wymianie kulturowej, skutecznie nieraz wpływając na miejscowe środowisko, np. w kulturze bycia, ubiorze, itd. Intensywność oddziaływania rodzimego inwentarza kulturowego zależy jednak od wielu czynników, m. in. od stosunku przychylności władz kraju osiedlenia, od stopnia rozproszenia, a także od miejsca osiedlenia i rodzaju pracy. Niebagatelne znaczenie ma również czynnik pokoleniowy. Oczywiście w pierwszym pokoleniu znaczenie rodzimego dziedzictwa jest stosunkowo największe, chociaż warunki życiowe niekiedy narzucają rezygnację z określonych elementów danej kultury. W kolejnych generacjach następuje przewartościowywanie wzorów kultury i w konsekwencji — odstępowanie od archaizmów kulturowych, utrzymuje się jednak elementy tradycji odpowiadające aktualnemu zapotrzebowaniu, np. w rodzaju pożywienia, a nadto te, które niewiele różnią się od miejscowych, np. w wyposażeniu wnętrz mieszkalnych, bywa i odwrotnie — bądź zgoła akcentuje się właśnie te, które podkreślają akceptowaną odrębność etniczną (np. folklor). Wszystkie wyżej zasygnalizowane mechanizmy współdecydujące o kształtowaniu i wzbogacaniu rodzimego bagażu kulturowego, determinują postawę poszczególnych jednostek i grup w kwestii zachowania i pielęgnowania tradycji rodzimego dziedzictwa. Bowiem tylko wewnętrzna potrzeba duchowego

i materialnego kontaktu z rodzimą kulturą jest najważniejszym czynnikiem decydującym o istocie zagadnienia i o trwałości tego bagażu kulturowego. W świetle zarysowanych mechanizmów determinujących istnienie i rozwój kultury rodzimej wyróżnia się jej działanie w czterech płaszczyznach a mianowicie:

1) osadnictwa; 2) domu i rodziny; 3) pracy; 4) wolnego czasu.

Wyżej wymienione działy należy rozpatrywać we wzajemniej konfiguracji w stosunku do całości kultury oraz roli, jaką w niej spełniają, w odróżnieniu od dotychczasowej tradycyjnej interpretacji dokonującej podziału zjawisk kulturowych w strefie kultury materialnej, społecznej i duchowej. Proponowane spojrzenie pozwala na bardziej adekwatne ujęcie mechanizmów rządzących procesami tych przemian oraz na uchwycenie wzajemnych korelacji czynników kulturowych o określonym działaniu społeczno-kulturowym.

Dotychczasowe obserwacje zachodnioeuropejskich zbiorowości polonijnych pozwalają na wysunięcie następujących wniosków ogólnych dotyczących stanu zachowania i procesu rozwoju rodzimego bagażu kulturowego. Podstawową rolę kulturotwórczą w zachowaniu i rozwijaniu tego dziedzictwa spełnia rodzina polonijna, naturalnie w zależności od czynnika pokoleniowego.

Oczywiście im bardziej partnerstwo jest rodzimie określone, tym stopień zachowania i trwania jest silniejszy, w przeciwnym wypadku granice te ulegają stopniowemu zubożeniu. Jednakże w myśl założeń, mechanizmem występującym również w stosunkach rodzinnych takiej a nie innej postawy będzie imperatyw wewnętrzny. W rodzinie zaspokajają się istotne potrzeby kulturowe jednostki, stwarza ona okazję do weryfikacji dotychczasowych wzorów postępowania oraz dostosowywania inwentarza kultury do zmieniających się potrzeb. Rodzina jest wreszcie instrumentem odzwierciedlającym różnorodne zmiany w danej grupie lokalnej.

W zbiorowościach polonijnych występują dwojakiego rodzaju małżeństwa: rdzennie polskie i mieszane. Trudno jednak, w świetle dostępnych danych w terenie ustalić odpowiednie stosunki procentowe. Na podstawie obserwacji bezpośredniej można jedynie stwierdzić, że tendencję wzrostową wykazują i będą ją jeszcze bardziej zwiększać małżeństwa mieszane. Były one w latach powojennych zjawiskiem częstszym zwłaszcza w krajach osiedlenia się uchodźców wojennych. Małżeństw rdzennie polskich zawiera się z roku na rok coraz mniej. Ten stan rzeczy będzie się pogłębiał. Powoduje go przede wszystkim proces asymilacji z miejscowym środowiskiem. W nim kształtują się postawy i zachowania młodych. Nie do uniknięcia jest w tym przypadku wpływ grup rówieśniczych szkoły czy zakładu pracy. Czasami dochodzi do tego ambiwalent-

ne stanowisko rodziny. Małżeństw czysto polskich zawiera się najwięcej w środowiskach „starej emigracji”, zwłaszcza w tych, w które dość rygorystycznie, w poszanowaniu tradycji, wychowuje się swoje potomstwo, w przywiązaniu do rodzimego dziedzictwa kulturowego, także tam gdzie jednocześnie nieprzerwanie prowadzą działalność polskie parafie katolickie. Zmienia się funkcja domu jako miejsca, w którym odbywają się najważniejsze uroczystości rodzinne. Do niedawna był on jeszcze w tym względzie jedyną ostoją. Ostatnio coraz częściej urządza się np. wesele, chrzciny i stypy pogrzebowe poza domem. Towarzysząca zawarciu związku małżeńskiego tradycyjna obrzędowość weselna znajduje się w stadium zaniku, podobnie jak i u nas w kraju. Przeżyły się stare praktykowane modele kulturowe, a na ich miejsce nie stworzono nowych. To co się nadal jeszcze utrzymuje w terenie jest w zasadzie pozbawione autentycznej treści, zawiera już tylko symbolikę dawnych zwyczajów weselnych. Spośród zwyczajów urodzinowych utrzymują się tu i ówdzie w niższych warstwach społecznych „starej emigracji” niektóre elementy związane z obrzędem nadania dziecku imienia i uroczystością chrzcin. Rodzinną obyczajowość uzupełniają wreszcie zwyczaje pogrzebowe obejmujące swym zasięgiem różne czynności związane ze śmiercią członka rodziny. W zbiorowościach polonijnych obowiązują w tym względzie tradycyjne elementy kulturowe pieczołowicie zachowane, zwłaszcza przez przedstawicieli starszego pokolenia.

Współczesne wyposażenie mieszkań rodzin emigranckich jest w swych podstawowych elementach odbiciem aktualnej mody i panujących w tym względzie zwyczajów miejsca przebywania. Wprawne oko obserwatora dostrzeże jednak tu i ówdzie specyficzną atmosferę polskości w wystrój wnętrza. Są to różne przedmioty ten wystrój uzupełniające.

Ciągłość tradycji wyniesioną ze stron rodzinnych, przyzwyczajenia i właściwości tamtejszej kuchni, wynikające z określonych postaw i zachowań, odnajdujemy również w przyrządzaniu potraw oraz w przygotowaniu zapasów zimowych.

Wśród starszego pokolenia rodaków, zwłaszcza kobiet przechowuje się tu i ówdzie elementy dawnego stroju przywiezionego z kraju. Obecnie wzbogaca się go o nowe zestawy nie pełniące już funkcji użytkowej, lecz symboliczną. Rolę reprezentacyjną stroju ludowego pełni stylizowany strój krakowski, obok niego podhalański. W terenie przyjął się zwyczaj, używania stroju ludowego w sytuacjach wymagających zadokumentowania i podkreślenia odrębności etnicznej.

Życie rodzinne wypełniają określone treści rodzimej obrzędowości do-
rocznej. Nastąpiło tu jednak, na skutek ogólnych przemian społecznych daleko idące przewartościowanie. Z dawnych tradycyjnych treści i form pozostało doprawdy niewiele. Niejednokrotnie nazwa zwyczaju jest jedy-

nym — pozostającym bez pokrycia — wyznacznikiem, np. w przypadku „Andrzejków”, tłustego wtorku czy dyngusiu. Najbardziej żywotnymi są zwyczaje bożonarodzeniowe i wielkanocne. Symbolika tych świąt jest najbardziej integrującym czynnikiem w obrębie samej rodziny, społeczności lokalnej i więzi z krajem rodzinnym.

Elementy rodzimej kultury realizuje się w procesie i stosunkach produkcji. Postępujące przeobrażenia ekonomiczne i rewolucja naukowo-techniczna, stwarzające konieczność ciągłego dostosowywania się do nowych sytuacji, są mechanizmami przyspieszającymi procesy odejścia od dotychczasowych form działania. Obserwacja środowisk polonijnych wykazuje, że polscy wychodźcy pracują niemal we wszystkich zawodach. Znajdujemy ich jako pracowników najemnych i samodzielnych, w produkcji, usługach i zawodach wolnych. Posiadają własne fabryki, przedsiębiorstwa, sklepy, biura usługowe, farmy, są udziałowcami wielkich koncernów. Pracują twórczo w różnych dziedzinach nauki i kultury, uprawiają zawodowo sport. Eksponując elementy kulturowe pracy nie zawsze dostrzegalne są wzory postępowania właściwe kulturze rodzimej. Najbardziej uchwytnie są one w przypadkach prowadzenia przez wychodźców własnych warsztatów pracy, zwłaszcza rzemieślniczych czy rolniczych. Uwzględniając zachodzące przemiany, siłą rzeczy zasadniczą uwagę skupia się na zobrazowaniu elementów struktury zawodowej, stosunków pracy i działalności społecznej.

Kultywowanie tradycji rodzimej w wolnym od pracy czasie dokonuje się w zasadzie poprzez takie działania, które wzmagają potrzebę pogłębiania wiedzy o przeszłości kulturowej kraju pochodzenia i trwania przy niej, budzą potrzebę i uczą odczuwania piękna wytworów kulturowych, rozwijają poglądy i uczucia estetyczne oraz talenty o charakterze samorodnym, powodują wreszcie uczestnictwo w życiu społeczno-kulturalnym. Formy uczestnictwa w kulturze mają charakter czynny lub bierny w działaniach zorganizowanych, bądź niezorganizowanych. W życiu Polonii zachodnioeuropejskiej dominujące miejsce zajmują bierne działania niezorganizowane. Zjawisku temu nie można się specjalnie dziwić. Wynika ono bowiem z dominującego w Europie zachodniej konsumpcyjnego nastawienia ogółu społeczeństwa do odbioru kultury, w tym także naszych rodaków. Czynne uczestnictwo w kulturze, w czasie wolnym od pracy, w formach niezorganizowanych przejawia się niekiedy w pogłębianiu wiedzy o kulturze polskiej oraz rozwijaniu twórczości samorodnej opartej na motywach rodzimych z zakresu sztuki ludowej takiej jak: wycinankarstwo, pisankarstwo, malarstwo, rzeźba, także z literatury. W formach zorganizowanych występuje uczestnictwo w letnich szkołach kultury i języka, bądź wakacyjnych kursach etnograficznych organizowanych co roku w innym regionie etnograficznym Polski. Wreszcie aktywna

działalność w towarzystwach polonijnych, w społecznym ruchu amatorskim typu zespołów pieśni i tańca, teatrów dramatycznych, chórów i orkiestr, także opieka nad zabytkami i miejscami pamiątek narodowych.

Reasumując należy stwierdzić, że zbiorowości polonijne jak dotąd w znacznym stopniu zdołały się oprzeć procesom akulturacji. Wyniki dotychczasowych badań uwiadcniają, że elementy dziedzictwa kulturowego kraju pochodzenia, autentyczne bądź w nieco zmienionych formach, nie tylko funkcjonują nadal, ale w niektórych przypadkach zaznacza się nawet ich trend rozwojowy. Reprezentatywnymi elementami tej kultury są różne przejawy folkloryzmu widoczne w stroju ludowym, w repertuarach zespołów pieśni i tańca, chórów i w niektórych formach obchodów uroczystości obrzędowych. Działalność ta ma charakter widowiskowy, odpowiada aktualnym zapotrzebowaniom odbiorców. Także inne elementy kultury np. wyposażenie wnętrz mieszkalnych, pożywienie, niektóre zwyczaje rodzinne wytrzymały próbę czasu, są nadal praktykowane mimo naporu miejscowych form. Inne pielęgnowane są w zależności od zmieniających się gustów, mody i potrzeb odbiorców. Dalsze zachowanie i trwanie rodzimego dziedzictwa kulturowego zależy od indywidualnych postaw, od kierunków rozwoju kultury w ogóle, a w szczególności kraju przebywania zbiorowości polonijnych, prężności polskich grup etnicznych, w tym od stopnia aktywności ich organizacji i instytucji społecznych oraz od inspirującej roli kraju pochodzenia.